

Кампания

**на Института за български език – БАН
и вестник „Аз-буки“**

Кампанията на Института за български език към Българската академия на науките „Написаното остава. Пиши правилно!“ се провежда в подкрепа на овладяването на съвременния български правопис и насърчаването на правописната грамотност. В рамките на кампанията се организират занимателни езикови игри, включително в интернет, поддържа се страницата „Езикови справки“ във „Фейсбук“ и „Туитър“, както и интернет справочник със същото име, провеждат се срещи и семинари с учители по български език и ученици. Част от кампанията е също рубриката с материали по актуални езикови въпроси „Написаното остава. Пиши правилно!“ във вестник „Аз-буки“.

Поради големия читателски интерес материалите от рубриката се препечатват в сп. „Педагогика“.

Повече информация за кампанията „Написаното остава. Пиши правилно!“ може да намерите на интернет страницата на Института за български език – БАН.

*The Written Word Remains. Write Correctly
Написаното остава. Пиши правилно*

СЪЧИНТЕЛНОТО СВЪРЗВАНЕ КАТО РАЗКРИВАНЕ НА СКОБИ ПРИ УМНОЖЕНИЕ

Съгласуването при съчинително свързване на словосъчетания с елипса на главната дума (опората) нееднократно е било изтъквано като пример за противопоставяне между езика и логиката. Такова противопоставяне обаче няма. Ще се убедим в това, като разгледаме следните два примера:

(1) *Българският и английският език не са от най-лесните.*

Немалко хора биха предложили като правилен следния вариант:

(2) *Българският и английският езици не са от най-лесните.*

В случая подложната позиция на изречението е запълнена от две съчинително свързани словосъчетания с една и съща главна дума – „език“. Наличието на споделена информация прави възможно избягването на повторението чрез изпускането ѝ в първото словосъчетание. Лесно можем да възстановим главната дума:

(3) *Българският език и английският език не са от най-лесните.*

Тази синтактична операция ни позволява да се уверим, че става дума за два единични обекта от действителността, означени чрез словосъчетания с еднаква опора.

Би могло да се възрази, че глаголната форма е в множествено число, така че и подлогът трябва да е в множествено число, затова „езици“ е по-правилно. В действителност в пример (3) подложната позиция е запълнена от две съчинително свързани словосъчетания, които представляват сбор от два единични обекта, така че условието за множественост и съгласуване по число между подлога и сказуемото е удовлетворено. Аналогичен пример представлява: *Момчето и момичето дойдоха*, където и „момчето“, и „момичето“ са в единствено число, но съгласуването е в множествено.

От друга страна, ако се приеме, че пример (2) е коректен, се стига до парадокс при съгласуването по число между поясняващото прилагателно и поясняваното съществително – „българският“ и „английският“, са в единствено, а „езици“ – в множествено число. Невъзможно е да „сборуваме“ „българският и английският“, тъй като те са части от две различни словосъчетания с различни референти, така че обяснението за съгласуването между подлога и сказуемото, предложено по-горе, не е приложимо. Ако направим аналогия с алгебрата, ще видим, че елипсата при съчинително свързване на словосъчетания с ед-

наква опора има много общо с разпределителното свойство на умножението, което се изразява по следния начин: $(a+b).x = a.x + b.x$. Нека заместим съюза „и“ с „+“, „а“ – с „българският“, „б“ – с „английският“, а „х“ – с „език“. Получаваме следното равенство, в което първата част е изразена с помощта на общ множител, изваден извън скоби, а във втората скобите са разкрити:

(българският и английският) език = българският език и английският език.

Следователно в подобни случаи изпускането на дума е проява на езиково свойство, аналогично на разпределителното свойство в математиката.

Гл. ас. д-р Светлозара Лесева

Секция по компютърна лингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“

Българска академия на науките

ГЛАВОБОЛИЯ С ПРЕДСТАВКИТЕ

В писмената практика често ставаме свидетели на колебания при изписването на глаголи с представки *пре-* и *при-*, както и на образуваните от тях отглаголни съществителни. Не е трудно да се открият примери за текстове с допуснати грешки. Интернет страницата на известна транспортна компания например ни информира: *Билетът важи за пътуване за цялата мрежа на метрото. Със закупения билет можете да се прикачите и на Линия 2.* В книга на наш съвременен писател и киносценарист четем: *Той обещаваще да препише и къщата си на избраницата на сърцето си.* Потребителка е написала в интернет форум: *След това ме привързаха и десетина дни ми промиваше и привързваше раната всеки ден неговата медицинска сестра.* В авторитетен седмичник срещаме изречението: *Ръководството на „Левски“ от своя страна превежда пример, при който клубът е инвестирал в стадиона си шест милиона лева.* Дори в официални издания като „Държавен вестник“ се допускат грешки: *Извършва се разузнаване за определяне на маршрути за предвижване до зоната на поражение.*

Глаголите с еднакъв корен и представки *пре-* и *при-* са пароними, т.е. думи, които имат различно значение, но се пишат по сходен начин и поради това често се бъркат. Как да избягваме грешките при употребата на такива глаголи?

Полезна би била справката с правописните речници. От тях научаваме, че съществува само глагол *придвижвам*, но не и *предвижвам*, така че колебания не би могло да има: до някакво място може само да **се придвижим**. От друга страна, необходимо е да имаме знания за изразяваните от съответната представка значения. Тук ще ни помогнат тълковните речници. От тях става ясно, че представката *пре-* носи значения: ‘извършване на действието отново или по нов начин’, ‘разпространение на действието така, че да се обхване изцяло някакъв обект’, ‘преминаване на пространство или граница’, докато *при-* може да означава: ‘намаляване на разстоянието до нещо’, ‘доближаване и закрепване на едно нещо до друго’, ‘осъществяване на допълнително действие’ и др. Във връзка с това вагоните **се прикачват** един към друг, но на превозно средство пътниците **се прекачват**; **привързваме се** към приятелите си, но раните си **превързваме**; **превеждаме** текст от един език на друг, но **привеждаме** доводи и примери; **преписваме** домашното, но имотите си **приписваме** на наследниците. Може да ни помогне и сравнението със сродни думи. След като съществува израз *причен превод* например, то очевидно употребата *привеждам пари по сметка* е неправилна.

Проф. д-р Диана Благоева

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
Българска академия на науките

ЗА НЕПРАВИЛНАТА УПОТРЕБА НА ГЛАВНИТЕ БУКВИ

В еднообразието на делника решавате да си доставите кратко удоволствие с посещение на театрално представление. В предварително събрана информация ви прави впечатление новата „мода“ в изписването на имената на утвърдени театри: *Сълза и Смях*, *Театър Българска Армия*, *Малък Градски Театър*, *„Зад канала“*, *Малък Куклен Театър* и др. Продължавате търпеливо с търсенето на постановки. И какво виждате? Намирате заглавия на предстоящи постановки, в които има... необосновано изписани главни букви – *Железният Светилник*, *Голямото Коледно приключение на...* и още, и още. Обхваща ви свирепо настроение – мастити актьори ще играят вашето представление, рекламирано с правописни грешки. И какво ви идва наум да направите – да отидете до близкия театър и да попитате нищо неподозиращата продавачка на билети знаят ли любимите ви актьори с какви правописни недоглеждания е рекламирано представлението, в което те ще участват.

Не бих искала да бъда на мястото нито на продавачката, нито на актьорите, които са видели правописната грешка, но не могат да я коригират поради обясними причини.

Гл. ас. д-р Цветелина Георгиева
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
Българска академия на науките

СРЕДНОВЕКОВНИТЕ ФИЛОСОФСКИ ТЕРМИНИ, КОИТО СЕ УПОТРЕБЯВАТ ВЪВ ФИЛОСОФСКИЯ ЕЗИК ДНЕС

Основите на славянския философски език са поставени от Кирил и Методий. Те са създатели на първата философска терминология на славянобългарски език, в която включват общите понятия: битие, въображение, диалектика, естество, закон, идея, мъдрост, небитие, понятие, природа, свойство, същество, същност, философия. С превода на *Светото писание* възниква първият термин на славянска основа. Първият философски термин е думата *слово* (*логос*). Словото се схваща не като средство за общуване, а като основа за думите и източник на битието.

В съвременния философски език са преминали част от употребяваните през Средновековието философски термини. Те са запазили формата си, но са претърпели промяна в своето значение. Част от средновековните философски термини са изместени от думи с латински произход, а също и от общонародни думи. Създадените през Средновековието философски термини днес са пренесени в *логиката* (*вид, изказване, отрицание, резултат, род, ум*); *етиката* (*вина, добро, добродетел, зло, измама, истина, лъжа, сила, чест*); *психологията* (*въображение, желание, одобрение, смирение, страдание, чувство*); *философията* (*битие, вид, време, единно, език, закон, качество, количество, мисъл, мъдрост, мяра, начало, небитие, познание, разум, род, слово, творение, философ, философия*). В съвременния език много от философските термини, създадени през Средновековието се употребяват и като думи от общонародния език (*живот, качество, количество, мъдрост, мяра, слово, ум*).

Адриана Христова

Секция по терминология и терминография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
Българска академия на науките

ЗА ЕЗИКОВАТА ИКОНОМИЯ

Съществуващите български тълковни речници регистрират само едно производно от заетата дума *приоритет* – прилагателното *приоритетен*. В речта най-вече на политици и журналисти обаче през последните години наблюдаваме активна употреба на множество новообразувания, словообразователно свързани с тази дума: глаголи (като *приоритетизирам*, *приоритизирам*, *приоритирам*) и съществителни (като *приоритетизиране*, *приоритетизация*, *приоритизиране*, *приоритизация*). Ето само няколко примера от печатни медии:

С оглед настъпилите промени в числеността и структурата на въоръжените сили ще се приоритетизират проектите за модернизация при отчитане на необходимостта от придобиване на способности за участие в операции в отговор на кризи извън територията на страната. (в. „Капитал“)

Водещите политически партии приоритизират статуквото, което ограничава силно възможностите за медийна изява на по-малки и по-нови политически формации. (в. „Култура“)

Посещението на македонския президент също не влизаше в плановете, но то бе приветствано и приоритирано от лидерите поради „критичното положение на Балканите“. (в. „Демокрация“)

Глаголите в приведените примери са употребени вместо утвърденото в българския език словосъчетание *давам приоритет* (на нещо), т.е. те не носят ново смислово съдържание. Може да се смята, че тяхното предимство е в синтетичността (две думи са заменени с една като проява на езикова икономия). Дали обаче това наистина е предимство? Формата *приоритетизирам* е словообразователно прозрачна, но е трудна за произнасяне. По-кратките форми *приоритизирам* и *приоритирам* не създават изговорни проблеми, но са словообразователно неправилни и семантично неясни. Те са образувани от несъществуващ в българския език корен *приорит-* (с премахване на завършек *-ет* в структурата на заетото като цялост и поради това словообразователно нечленимо на българска почва съществително *приоритет*).

Следва да се замислим дали е оправдано да се изместват отдавна утвърдени модели с „модни“ думи, които не само не обогатяват езика, но може и да затруднят общуването със своята неясна или труднопроизносима форма.

Проф. д-р Диана Благоева

*Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
Българска академия на науките*

КАК СЕ ПИШАТ ДУМИТЕ, ОБРАЗУВАНИ ОТ АБРЕВИАТУРИ?

Образуването на думи, производни от абривиатури и акроними, не е ново явление. Забелязва се, че в езика на съвременните медии то е особено активно. Изписването на такива думи в много случаи е непоследователно и се натъкваме на най-разнообразни варианти. Така например наред с формите *гербаджия* и *гербер* (със значение ‘член на ГЕРБ’) по страниците на вестниците и в интернет откриваме също *ГЕРБаджия*, *ГЕРБ-аджия*, *ГЕРБ-ер*; наред с *дедесар*, *сотаджия*, *дансаджия* срещаме и *ДДС-ар*, *СОТ-аджия*, *ДАНС-аджия*; *випаджия* се изписва също като *ВИП-аджия* и дори *VIP-аджия*.

При вариантите от типа *ГЕРБ-ер*, *ГЕРБаджия*, *VIP-аджия*, *НДСВ-ец* към абривиатурата (съответно ГЕРБ, VIP, НДСВ) е прибавена (слято или с тире) определена наставка. Подобно изписване може да обясним с желанието да бъде подчертана словообразователната връзка на думата със съответната абривиатура и да бъдат избегнати недоразумения, ако новообразуваната дума съвпада с вече съществуваща в езика (както е в случая с *гербер* ‘член на ГЕРБ’ и *гербер* ‘вид цвете’). Това изписване обаче противоречи на правописните норми на българския език. В книжовната практика не е допустимо основата и наставката на думата да се съединяват чрез тире и да бъдат изписвани по различен начин – съответно с главни и малки букви, с латинска и кирилска графика.

Правилният начин за изписване на думи, образувани от абривиатури и акроними, е следният: *седесар*, *сотаджия*, *дансаджия*. В случаите, когато произвеждащата основа е абривиатура, която е съставена изцяло от съгласни, при образуването на новата дума тя се „озвучава“: *дедесар* (от ДДС, произнасяно като „дедесе“), *ендесевеец* (от НДСВ, произнасяно като „ендесеве“). Тези правила важат и за думите, образувани от чужди по произход абривиатури, които освен това следва да бъдат изписвани изцяло с кирилска графика: *випаджия*, *натовец*.

Проф. д-р Диана Благоева

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
Българска академия на науките

АЗ ВИКАМ..., ТОЙ МИ ВИКА ...

Гръмогласният (поне в първото си речниково значение) глагол **викам** в съвременната разговорна реч често означава ‘казвам, изричам, отговарям’:

*Аз му **викам** да остави тая работа, а той ми **вика**, че не можел, понеже, **вика**, баща му щял да се сърди.*

Има много подобни примери и от тях личи, че **викам** се е превърнал в паразитна дума. Паразитна може да бъде всяка дума, която често и не на място се появява в речта ни, но има и признати „шампиони“ като *значи, нали, ами, така, човек, брат(че), принципно, фактически* и др.

Лесно е да се заяви, че употребата на паразитни думи е признак за ниска езикова култура и че подобна употреба трябва да се избягва. По-добре е обаче да тръгнем по малко по-труден път и да си зададем въпроса какво ни дават паразитните думи, защо ги използваме и после да потърсим как да ги ограничим. Ясно е, че те ни отнемат образа на езиково културни хора, но какво получаваме в замяна? Получаваме време за конструиране на фразата си – докато устата ни разтяга паразитната дума (*ами-и-и, така-а-а*), мозъкът ни реди тухличките от следващите думи. Получаваме средство за въздействие върху нашите слушатели – например, ако искаме да ги включим в един по-интимен кръг на споделяне: *викам, брат(че)*. Получаваме средство ние самите да дадем заявка за приобщаване към определена субкултурна, възрастова, социална и т.н. група: *майна, колега*. Получаваме средство да изглеждаме „почувени“: *фактически, предвид*.

Като знаем какво биха могли да ни дадат паразитните думи, остава да се опитаме да го получим по друг начин. За да постигнем комуникативните си цели в разговорната реч, без да прибъгваме към употребата на паразитни думи, разполагаме с богат арсенал от средства (езикови и други): синоними, интонация, скорост на говорене, сила на гласа, език на тялото и др. **Викам**, че може да пробваме, нали?

Гл. ас. Иво Панчев

*Секция за общо и сравнително езикознание
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
Българска академия на науките*